

Ha lenne egy kiadóm

Gárdos
Bálint

(Jane Austen válogatott levelei. Válogatta, fordította, az előszót írta Vallasek Júlia, Koinónia, 2014; Vallasek Júlia: Angolkeringő. Esszék a kortárs angol irodalomról. Gondolat, 2015)

Vallasek Juliának, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Újságírás Tanszéke oktatójának tudományos tevékenysége eddig főképp magyar nyelvű irodalomra koncentrált, ám a közelmúltban két értékes kötettel ajándékozta meg az angol irodalom iránt érdeklődő olvasót is. Az első *Jane Austen válogatott leveleit* tartalmazza Vallasek fordításában, válogatásában, jegyzeteivel és előszavával; a második kortárs „angol” (vagyis angol nyelvű) irodalomról szóló tanulmányok gyűjteménye.

Vallasek némiképp védekezően kezdi a levelezést bevezető előszót: már az első mondatban a lehetséges csalódástól óv. Közismert Austen rokonainak, majd lelkes olvasóinak, sőt esetenként kutatóinak lebecsülő véleménye a „csak” személyes, mindennapi kérdésekkel foglalkozó levelekről. E vélemények, vegyük észre, többnyire férfi olvasóktól származnak, akik a 18–19. században (gyakran azóta is) jellegzetesen nőinek tartott témák — főzés, bevásárlás, öltözködés, gyereknevelés, templomba járás, takarékoskodás stb. — mellett úgy mentek el, mintha azok nem is léteznének. Számukra a levelezés pusztán pletykálgatás (többnyire két nővér, Jane és Cassandra között). Valóban: nem hallunk itt sem a napóleoni háborúkról, se nagyszabású filozófiai vagy tudományos kérdésekről. Ám Austen olvasása emlékeztet rá: nem tudhatjuk biztosan, melyek a nagy, s melyek a kicsiny kérdések az életben. Ahogy Agatha Christie regényeiben, úgy Austennél is: az igazságot sokszor éppen a mindennapi érintkezés részletei rejtik. „Apróságok ezek, persze, de rendkívül fontosak.” (83)

Fontos tény, hogy Austen — Deirdre Le Faye, a kritikai kiadás szerkesztőjének becslése szerint — megközelítőleg 3 000 levelet írhatott élete során. Ezek közül ugyan csak 160 maradt

meg (a magyar kiadás is tartalmazza a 161. tételt: Austen rövid végrendeletét), de a magas szám világosan jelzi a levelezés rendkívüli intenzitását: a lényeg nem a közlés felszíni tartalma, s nem is igazán a megformáltsága, hanem a családi kapcsolattartás, az összetartozás érzetének fenntartása. Legyen szó főkéntokról vagy a kenyér áráról, a bensőséges levél igazi mondanivalója mindig ez: gondolok rád.

Ezzel együtt az író Austenről alkotott képünk is árnyaltabbá válik, ha elolvassuk a leveleket. Először is ez segít elfelejtenünk azt a mítoszt, miszerint Austen az írói tevékenységével kapcsolatban egészen félnék volt, sőt azt egyenesen szégyellte. Itt láthatjuk, ahogy komoly üzleti tárgyalásokat folytat a legendás John Murray-vel (aki többek között Byron kiadója is volt), komolyan elgondolkodik a könyvei után várható bevételről, és remek üzleti érzékkel engedélyt szerez, hogy a régenshercegnek ajánlja az *Emmát*. Egyáltalán nem titkolja, hogy ír, ellenkezőleg, sokat jelent neki, hogy közvetlen környezete olvassa és értékeli az írásait. Kétségtől mentesen láthatunk abban, hogy az irodalmi tevékenységgel kapcsolatos gondolatok beolvadnak a konyhai vagy egészségügyi megjegyzések közé. Ám részben éppen ez a szerénység, az önirónia, a pátosz kerülése teszi oly szerethetővé a levelekben megszólaló hangot — bármilyen kérdésről legyen is szó. „A betegség bármely életkorban veszélyes élvezet” (204) — írja egyik utolsó levelében.

Austen — lenyűgöző önismerettel — hosszas poétikai fejtegetések nélkül is világos értelmezést képes adni saját írói alkataráról. „Maga a könyv — írja a *Büszkeség és balítélet*ről — kissé túlságosan is könnyed, csillog-villog, árnyékra volna szükség, itt-ott ki kellene bővíteni egy bölcs, magasztos és tetszetős zagyaságokkal teli hosszabb fejezettel valami olyasmiről, aminek semmi köze a történehez: például egy esszé az irodalomról, egy Walter Scott-kritika vagy Bonaparte története, vagyis bármi, ami ellentétet képez, és fokozza az olvasóban a játékos-epigrammatikus stílus keltette gyönyörűséget.” (123) Austen szinte mindig saját „korlátain” és „gyengeségein” keresztül határozza meg önnön művészetét; ám ez ne tévesszen meg senkit: Austen világosan látja saját komikus zsenijét, és páratlan képességét, hogy az elvontan (és talán üresen) „bölcs és magasztos” helyett emberek jól behatárolt csoportjainak hétköznapijaira koncentrálna alkotson. Jól érti komédiájának azon újdonságát is, hogy abban nem egyértelműen jó emberek állnak szemben egyértelműen rosszakkal, hiszen „a tökéletesség példaképeit ki nem állom” (204). Austen miniatűrlista: „aprócska (alig két ujjnyi) elefántcsont lapocskával [dolgozom...], oly finom ecsetvonásokkal [...], hogy sok munka után is alig van látszatja.” (191) S a művészi aprómunka kedvelése, értékelése összekapcsolódik a regények szociológiai merítésével is. „Három-négy család egy faluban, ennél több nem is kell egy írónak.” (148)

Austen regényeiben a humor, a gúny, akár az éles kritika vagy támadás is jellemzően igen választékos, kifinomult formában fogalmazódik meg. Meglepő tehát, hogy (különösen a korai levelekben) Austen egyáltalán nem fékezi a nyelvét, és helyen-

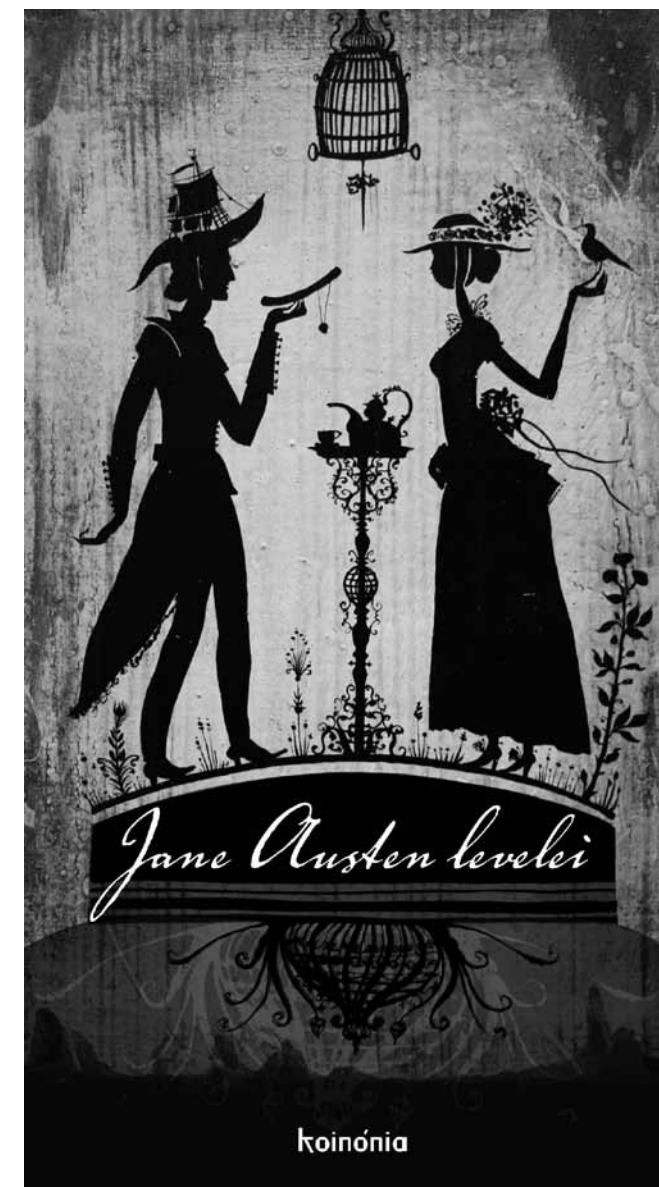
ként egészen sötét, morbid vagy éppen féktelenül gonoszkodó humorral nyilvánul meg. „A sherbourni Mrs. Hall a vártnál néhány héttel korábban ágyának esett és halott gyereket szült, állítólag megijedt valamitől. Gondolom, véletlenül rápillantott a férjére.” (26) „Oly kevés érdeklődést mutatsz az iránt, hogy vajon meggyilkolt-e Mrs. Hulbert cselédje az Ash Parkban, hogy arra hajlok, ne áruljam el, meggyilkoltak-e vagy sem...” (36) „Szándékunkban áll felfogadni egy józan szakácsnőt és egy fiatal, szeles cseléd lányt, no meg egy megállapodott, középkorú férfi-cselédet, aki vállalná a kettős feladatot, hogy az elsőnek férje, a másodikkal szeretője legyen. Gyerek természetesen egyik oldalon sem engedélyezett.” (52)

„Íme, elértem a levélírás legművészebb fokára, ami, amint mondani szokták, abból áll, hogy az ember pontosan azokat a szavakat veti papírra, amelyeket előszóban mondana a másik embernek.” (54) Vallasek Júlia fordításának kiválóságát az mutatja, hogy a Cassandrához írt levelek természetes, csevegő stílusa magyarul is élettől duzzad, s a másoknak szánt, eltérő mértékben formális levelek közötti regiszterkülönbségek is pontosan érzékelhetőek; még hozzá anélkül, hogy a szöveg nehézkessé vagy szűkségtelenül archaizálódva válna. E kötettel egy igen ígéretes Austen-fordító mutatkozott be, s ha lenne egy tökéletes kiadóm, én bizony nem sokat tétováznék. A regények maguk is nagyban építenek a kor társalgási és levelezési kultúrájára, amely most magyarul is megszólalt.

A könyvre (mint minden kiadványra) ezzel együtt is ráfért volna némi szerkesztés. Van néhány vitatható megoldás. A „Classick” (107) itt nem „klasszikus”, hanem a klasszikus nyelvek ismerőjét jelenti, a „perverse” szó észszerőtlen, szeszélyes viselkedésre vonatkozott, a „perverz” (157; 198) talán túl erős fordítás. Akad néhány szükségtelenül szó szerinti fordítás („engedélyt kap rá, hogy gyorsan meggyógyuljon” — 172); és magyarul esetenként szerencsétlenül hat a szenvedő szerkezet használata: „[a takaró] télig nem kerül felhasználásra” (107), „Ajak meg a hintó talán szombaton küldődik el Winchesterbe (65)”.

A szerkesztés bizonyos hiányosságai az *Angolkeringő* esetében is feltűnnek: esetenként a hivatkozások ellentmondásaiban, de mindenekelőtt abban, hogy a kötet nem tünteti fel az íráskor eredeti megjelenését (még csak azt se, hogy volt-e minden esetben folyóiratközlés). Pedig fontos lenne tudni, kiknek szánta a szerző a terjedelmüket, műfajukat tekintve eltérő írásokat. A kötet elején nagyobb szabású tanulmányok olvashatóak, amelyek általában egy-egy motívumot emelnek ki jelentős kortárs életművekből. Ezután több olyan írást találunk, amelyek egy-egy magyarul még nem ismert irodalmi mű bemutatására, átfogó értelmezésére vállalkoznak. Végül (bár minden elkülönítés nélkül) olvashatunk magyarul megjelent kötetekről szóló recenziókat is.

A nagyobb tanulmányokból úgy tűnik, Vallasek egyszerre kíván önálló szempontú értelmezéseket kibontani, és bemutatni egy-egy értékes, magyar nyelven azonban nem vagy nem kellőképpen ismert életművet. Az első, a J. M. Coetzee regényeiről szóló írás a kegyetlenség és a szenvedő test ábrázolásának prob-

lémáját állítja a középpontba. „A kegyetlenség szenvedő alanya mindig a Másik, még a szenvedő én is önmagától eltávolodva, mintegy kívülről szemléli önmagát.” (9) Az én és a Másik szembeállítását Vallasek szerint a gyarmati elnyomás társadalmi és lélektani helyzetével kapcsolódik össze Coetzee regényeiben. A sérült, csonkolt test a társadalmi léptékváltást teszi szavak hiányában is megtapasztalhatóvá. A kegyetlenséggel szemben azonban az értelmező szerint a „cselekvő részvét” is megmutatik e regényekben.

A következő írás Julian Barnes-ról szól mint „a franciás könnyedség és az angol humor” (26) ötvözőjéről. Némiképp hasonlóan az előző íráshoz, itt is az én és a Másik, a saját és az idegen dialektikája foglalkoztatja az értelmezőt, vagyis hogy a saját (ez esetben brit) kultúra megértése mennyiben függ a má-